

Dominans og avhengighet mellom tater og Misjonen

Ny doktorgradsavhandlingen viser hvordan velferdsstaten streber etter normalisering for enhver pris, og hvordan dette motvirker inkludering av utsatte grupper. – Den nomadiske tilværelsen var et kulturelt trekk som mer markerte autonomi, styrke og stolthet ved taternes livsform enn motstand mot et maktsystem, sier forsker Karen-Sofie Pettersen.

Forsker Karen-Sofie Pettersens avhandling *Mangfold, makt og motstand* tar opp relasjonen mellom tater og Norsk misjon blant hjemløse. Avhandlingen (NOVA Rapport 2/05) er basert på en kvalitativ gjennomgang av saksdokumenter fra Misjonens klientarkiv (i hovedsak fra 1950- og 1960-tallet), samt intervjuer med personer med taterbakgrunn. Rapporten beskriver nasjonalstatens behov for oversikt, kontroll og integrasjon gjennom historien: "Helt fra 1536 da Kristian den 3. krevde at tater skulle forvises og forlate landet, og fram til midten av 1800-tallet, bar politikken overfor gruppen preg av ensidige negative reaksjoner. Lovverket pekte ut tater og andre omreisende grupper som kriminelle og som mål for drastiske tvangs- og straffetiltak." Taterne ble presset til å oppgi sin livsform: De skulle "hjelpes" til å bli gode samfunnsborgere, og samfunnet skulle beskyttes mot taterne.

Dobbeltrulle

Karen-Sofie Pettersen beskriver hvordan Misjonen administrerte norske myndigheters tiltak overfor tater, noe som i praksis innebar at den opptrådte både som beslutningstaker og iverksetter av ulike tiltak overfor gruppen.

- Barnevernet var lite utbygd på den tida. Misjonen så problemet og hadde løsningen. Det var en oppløyd mark som nærmest lå åpen for dem, sier Pettersen. - I relasjonen mellom tater og Misjonen var det et komplekst forhold mellom dominans og avhengighet. På individnivå kunne det oppstå et nært og personlig forhold mellom enkeltpersoner med taterbakgrunn og enkeltpersoner som jobber i Misjonen. Men det var ofte en motsetning mellom hvordan Misjonens representanter opptrådte direkte overfor barna og foreldrene, og hvordan de formulerte seg i sine notater. Denne tvetydigheten var vanskelig å forholde seg til, og mange følte seg sveket og nedverdiget. Samtidig måtte de bite sinnet i seg og opptre taktisk for å oppnå marginale goder. Dokumentene gir inntrykk av en rekke motsetningsfylte handlinger: Representanter for Misjonen kunne for eksempel fremme forslag om samtykke til adopsjon og på samme tid styrke båndene mellom barna og deres biologiske foreldre.

Konflikt og fredelig samhandling

- En nomadisk livsform var problematisk i forhold til statsdannelse og vanskelig i forhold til skolegang, sier Karen-Sofie Pettersen. - Det ble aldri foreslått at foreldre kunne få barn tilbake og fortsette å leve på landeveien. For å opprettholde familien, ble mange tater tvunget til å søke seg til Svanviken arbeidskoloni. Dette var i følge Pettersen en nødtvungen løsning grunnet i sosiale problemer og storsamfunnets problematisering av en nomadisk livsførsel. - Oppholdet her var preget av kontroll, disiplin og overvåking, og av forbud mot kulturelle uttrykk knyttet til tateridentiteten; å bære bredremmet hatt, bruke romani eller snakke om livet som tater. Men mange av dem som bodde der pratet jo romani seg imellom, ingen kunne hindre det, sier Karen-Sofie Pettersen.

Foreldrenes muligheter til å holde familien samlet og ikke bli fratatt sine barn, sto og falt på at de klarte å gjennomføre oppholdet ved kolonien. Det betydde at familien måtte underkaste seg streng kontroll og disiplin, og etter hvert innfri Misjonens målsetting om å bli "bofaste og nyttige samfunnsborgere". De måtte tåle uanmeldte husinspeksjoner av koloniens ansatte. For mange av

beboerne var ikke målet å endre systemet, men å holde ut.

"Å gå med koffert"

Pettersen beskriver også hvordan oppholdet ved Svanviken brøt med kjønnsrollene blant taterne. - Mennene fikk opplæring i håndverk og kvinnene i husstell. Men innen taterkulturen var kvinnene svært dyktige handelsfolk. De solgte blant annet visper og tekstiler. Noe av det de solgte, laget de selv, andre ting kjøpte de opp og solgte videre. Forholdet mellom taterne og befolkningen for øvrig var preget både av konflikt og fredelig samhandling. Det som først og fremst ødela taterkulturen, var vedtaket fra 1951 om at omstreflere ikke lenger skulle kunne ha hest. Dette slo i høy grad beina under selve livsgrunnlaget.

Sorg, savn og sinne

Misjonen grep inn i familier gjennom flere generasjoner. Foreldre hadde små muligheter til å få barna tilbake hvis de først hadde blitt fratatt omsorgen for dem. For å få barna tilbake, måtte foreldrene spille på lag med Misjonen, oppfylle kravene som ble stilt og ikke kritisere Misjonen på noen måte.

- Å posisjonere seg som underdanig hadde omkostninger i form av redusert selvrespekt, sier Karen-Sofie Pettersen. - Kontakt mellom foreldre og barn "forstyrret" nærmest Misjonens arbeid. Mange av barna var utsatt for hardhendt behandling fra ansatte ved barnehjemmene. Foreldrene ble hindret i å gi gaver. De måtte lenge forholde seg til et system som fordømte dem, og til en ideologi som tok sikte på å hindre dem i å holde kontakt med sine barn. Klarte foreldrene å framstille seg selv om mindre "taterske" og mer som "fastboende skikkelige mennesker" overfor autoritetspersonene, kunne det føre til tilbakeføring av barn til foreldre. Karen-Sofie Pettersen forteller at mange av barna etter hvert ble plassert i fosterhjem. Foreldrene fikk ofte ikke vite hvor barna var, og deres mulighet for å være foreldre, ble sterkt begrenset.

Tater eller "bosatt"?

- Taterne ble oppfattet som fremmed og annerledes i lokal samfunnet, fortsetter Pettersen. Misjonen brukte ordet "bosatt", noe som bidro til å konstruere en forskjell. Begrepet tater er også sterkt omdiskutert, og jeg startet alle intervjuene med å spørre om de kalte seg selv for taterne eller ikke. Noen brukte aldri dette ordet, men omtalte seg som reisende eller romani. Men mange har kjempet for å legge sitt eget innhold i begrepet og er stolt over å være tater.

- Misjonen bygde på datidas vanlige oppfatninger av barn og behandlingen av utstøtte grupper, sier Karen-Sofie Pettersen til slutt. - Rollen de spilte var tvetydig: Ingvald B. Carlsen, som var generalsekretær i Norsk misjon blant hjemløse fra 1918 til 1936, ble seinere medlem av Krigsbarnutvalget og leder av Norges Barnevernsamband. Han var sentral i utarbeidelsen av ny barnevernslov i 1953, som blant annet gikk inn for å profesjonalisere barnevernet. I arbeidet med innstillingen til Barnevernsloven av 1953 gikk Carlsen inn for at prestene ikke skulle være fast medlem i de kommunale nemndene. Mitt mål med avhandlingen har vært å utdype det komplekse forholdet mellom Misjonen og taterne. Selv om begreper som makt, kontrol og disiplinering er viktige, fins det også mangfold og tvetydighet. Det er viktig å se hele spekteret for å forstå det som faktisk skjedde, avslutter hun.

Litteratur:

Karen-Sofie Pettersen: Taterne og Misjonen - Mangfold, makt og motstand
NOVA Rapport 2/05
ISBN 82-7894-202-1

Skrevet av: [Unn Christensen](#)